

Ігор ФЕДУН

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансово економічної безпеки,
Національна Академія Служби Безпеки України
E-mail: akademiafil1@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1012-9970

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ЕВОЛЮЦІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

У статті доведено доцільність оновлення теоретико-методичних підходів до розуміння економічної безпеки та трансформації уявлення щодо пріоритетів її забезпечення відповідно до реалій воєнного стану. Систематизовано та деталізовано сутність етапів еволюції концептуальних засад дослідження економічної безпеки. Для кожного з етапів еволюції визначено безпекові детермінанти, пріоритети забезпечення та концептуальне розуміння економічної безпеки. Надано характеристику сучасному етапу еволюції концептуальних засад дослідження економічної безпеки України, який характеризується посиленням глобалізаційних викликів та безпрецедентною ескалацією військово-політичних загроз. Як безпекові пріоритети визначено необхідність віднаходження резервів поточного функціонування та повоєнного відновлення національної економіки в умовах триваючої агресії РФ.

Актуальним науково-практичним завданням статті стало визначення теоретико-методологічних підходів до розуміння економічної безпеки та трансформація сприйняття її пріоритетів відповідно до сучасних реалій. Метою статті є дослідження еволюції концептуальних засад забезпечення економічної безпеки з метою систематизації особливостей процесів безпеки в умовах воєнного часу та обґрунтування пріоритетів забезпечення економічної безпеки України у світлі сучасних геополітичних викликів. Для досягнення поставленої мети в статті використано методи історико-ретроспективного та монографічного аналізу, абстрагування та узагальнення, аналізу та синтезу, а також структурування та візуалізації результатів.

Найскладніша ситуація для забезпечення економічної безпеки виникає при взаємодії внутрішніх і зовнішніх загроз, що, згідно з наведеною періодизацією, характерне для третього (сучасного) етапу еволюції концептуальних засад дослідження економічної безпеки України. Забезпечення економічної безпеки в умовах воєнного часу та триваючої російської агресії потребує не лише ефективного оперативного управління цим процесом, а й розробки превентивних механізмів реагування на потенційну подальшу ескалацію загроз стабільному функціонуванню національної економіки.

Результати систематизації етапів еволюції концептуальних засад дослідження економічної безпеки України дали можливість зробити висновок, що ключовою відмінністю на різних етапах є визнання пріоритету певних безпекових детермінант (загроз), вплив яких, у свою чергу, формує пріоритети для забезпечення економічної безпеки країни та визначає його концептуальне розуміння. Загрози можуть бути внутрішніми щодо національної економічної системи або зовнішніми, що виникають внаслідок об'єктивних трансформацій у глобальному чи регіональному середовищі безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, воєнний стан, концептуальні засади, загрози, безпекові детермінанти, глобалізація, військова агресія.

© Федун І., 2024

Постановка проблеми. Військова агресія РФ проти України актуалізувала проблематику реалізації безпекової функції держави в умовах безпрецедентних загроз вітчизняному національному суверенітету. Однією з визначальних складових безпекового механізму та фундаментом зміцнення обороноздатності як пріоритету державного управління в контексті протидії військово-політичним загрозам є економічна безпека. Значущість економічної безпеки зафіксовано в Конституції України [1, ст. 17], згідно з якою забезпечення економічної безпеки визнається однією з найважливіших функцій держави (разом з захистом суверенітету, територіальної цілісності та інформаційної безпеки). Водночас, ефективне реагування на прогресуючі геополітичні виклики внаслідок посилення глобальної турбулентності потребує оновлення теоретико-методичних підходів до розуміння економічної безпеки, та трансформації уявлення щодо пріоритетів її забезпечення відповідно до реалій воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження генезису економічної безпеки держави як комплексу організаційно-економічних заходів, спрямованих на забезпечення стійкості господарюючого суб'єкта до зовнішніх та внутрішніх загроз, традиційно перебувало у фокусі дослідження українських науковців. В ретроспективі, слід відзначити доробок у цій сфері таких науковців, як В. Баженова [2], В. Геєць [3], Б. Губський [4], Н. Калюжна [5], О. Маслій [6], С. Ратушняк [7], А. Сухоруков [8] та ін. Дослідження цих вчених були присвячені розробці методичних підходів до оцінювання загроз економічній безпеці України на різних етапах розвитку держави. Пильну увагу вітчизняних дослідників до проблематики економічної безпеки можна пояснити,

зокрема, варіативністю та багатоаспектністю загроз як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, які поставали перед Україною в різні періоди становлення її державності, та набули ще більш потужного імпульсу після початку повномасштабної агресії РФ.

Останніми роками увага вітчизняних науковців цілком очікувано акцентується на аналізуванні наслідків російсько-української війни для національної економічної системи та безпекових пріоритетів як на рівні держави, так і на рівні окремих видів або суб'єктів економічної діяльності. При цьому науковці переважно наголошують на необхідності подальшого уточнення термінологічного апарату предметної царини дослідження з метою забезпечення його відповідності сучасним викликам національному суверенітету України. Так, С. Тульчинська [9, с. 98] ґрунтовно зазначає, що дослідження концептуальних засад забезпечення економічної безпеки набуває особливого значення в умовах правового режиму воєнного стану, який характеризується наростанням безпекових загроз як глобального, так й національного масштабів. В роботі [10] наголошується на необхідності нормативного закріплення категорії «економічна безпека» у вітчизняному правовому полі, що потребує прийняття базового Закону України «Про основи економічної безпеки». На наш погляд, усунення термінологічної невизначеності є особливо важливим в складних умовах воєнного часу, оскільки сприяло б оптимізації процесу забезпечення економічної безпеки як визначальної функції держави. Б. Москвін, аналізуючи діяльність фінансових інституцій України в умовах воєнного стану, визначає такі детермінанти забезпечення їх економічної безпеки: [11, с. 114]: захист від загроз внутрішнього й зовнішнього характеру; захист від несанкціонованого

доступу до внутрішньої інформації; гармонізація інтересів усіх стейкхолдерів на основі принципів соціальної відповідальності; ефективне використання ресурсів за умови збереження та розвитку людського потенціалу, всебічний захист репутації – у тому числі, в кібернетичному просторі. Очевидно, що визначені детермінанти мають достатньо загальний характер, та цілком обґрунтовано можуть розглядатися як передумови забезпечення економічної безпеки будь-якого господарюючого суб'єкта в реаліях воєнного часу.

Подальших ґрунтовних досліджень потребує проблематика забезпечення економічної безпеки України в умовах воєнного стану, яка має розглядатися як з урахуванням традиційних рис безпекових процесів, так й відбивати актуальні тенденції трансформації глобального безпекового середовища.

Метою статті є дослідження еволюції концептуальних засад забезпечення економічної безпеки задля систематизації специфічних рис безпекових процесів в умовах воєнного стану та обґрунтування пріоритетів забезпечення економічної безпеки України з урахуванням сучасних геополітичних викликів. Для досягнення поставленої мети у статті використано методи історико-ретроспективного та монографічного аналізу, абстрагування та узагальнення, аналізу та синтезу, структуризації та візуалізації результатів. Інформаційну основу дослідження становлять наукові праці у сфері дослідження економічної безпеки, аналітичні матеріали, статистичні ресурси Світового банку та Державної служби статистики України.

Виклад основного матеріалу. Функціонування системи державного управління в умовах воєнного стану потребує системної трансформації усіх сфер господарської діяльності та суспільства в цілому з метою протидії

загрозам державній незалежності та територіальній цілісності. Перманентний характер безпекових загроз для національної безпеки України з боку РФ та їх ескалація багаторазово ускладнюють як процес забезпечення, так й формування релевантної методологічної бази дослідження економічної безпеки держави. Системний та багатоаспектний характер економічної безпеки зумовлює існування великої кількості тлумачень цього поняття, які традиційно формулюються з урахуванням дослідницьких пріоритетів науковців та відповідають безпековим викликам, актуальним на певному часовому етапі становлення української державності після набуття незалежності у 1991 році. Про трансформацію актуалітетів дослідження економічної безпеки України з плином часу свідчать, зокрема, результати аналізу формування методології та розвитку інструментарію оцінювання загроз економічній безпеці, викладені в роботі [5]. Авторами статті запропоновано розглядати еволюцію уявлення про роль внутрішніх та зовнішніх безпекових загроз економічній безпеці України як ряд послідовних етапів. Результати деталізації та уточнення сутності етапів еволюції концептуальних засад дослідження економічної безпеки подано в табл. 1.

На першому етапі, що припадає на 1991–1999 рр., пріоритетний вплив на рівень економічної безпеки України чинять внутрішні соціально-економічні загрози, спровоковані суспільно-політичною напругою, погіршенням рівня життя, занепадом виробництва унаслідок руйнації кооперативних зв'язків з підприємствами колишнього СРСР. Економічними індикаторами надзвичайно високо рівня соціально-економічних загроз слід вважати, зокрема, темп інфляції, рівень реальної заробітної плати, рівень зайнятості населення та ін. Так, у 1992 р.

Економічні аспекти національної безпеки України

індекс інфляції в Україні складав зменшенням до 501,0 % та 201,7 % 390 %, тоді як у 1992 р. – 2100 %, а у відповідно у 1994 та 1995 роках [12]. 1993 р. вже 10256 % з подальшим

Таблиця 1 – Етапи еволюції концептуальних засад дослідження економічної безпеки України (джерело: складено з використанням результатів [5])

Етап	Часовий період	Безпекові детермінанти	Пріоритети забезпечення	Концептуальне розуміння економічної безпеки
I	1991-1999 рр.	Внутрішні загрози соціально-економічного характеру	Необхідність стабілізації національної економічної системи в умовах незворотних інституційних трансформацій	Здатність економіки зберігати або, принаймні, швидко поновлювати критичний рівень суспільного відтворення в умовах припинення зовнішніх поставок або кризових ситуацій зовнішнього характеру [3]
II	2000-2013 рр.	Комплекс внутрішніх та зовнішніх загроз за умови пріоритету внутрішніх викликів та зростання зовнішньої залежності держави	Необхідність забезпечення розвитку економіки з урахуванням несприятливого стану критичних функціональних складових економічної безпеки	Здатність національної економіки до розширеного відтворення для задоволення на визначеному рівні потреб і власного населення, і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу стійкому збалансованому розвитку країни [17]
III	Від 2014 р.	Комплекс внутрішніх та зовнішніх загроз за умови пріоритету зовнішніх глобалізаційних викликів та ескалації військово-політичної напруги	Необхідність віднаходження резервів поточного функціонування та повоєнного відновлення національної економіки в умовах триваючої агресії РФ	Спроможність держави забезпечувати захист національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз, здійснювати поступальний розвиток економіки з метою підтримання стабільності суспільства і достатнього оборонного потенціалу за будь-яких умов і варіантів розвитку подій [4]

Несприятливий стан соціально-економічного середовища та високий рівень суспільно-політичної невизначеності зумовлює пріоритети забезпечення економічної безпеки на даному етапі, які полягають в необхідності стабілізації національної економічної системи в умовах незворотних інституційних трансформацій. Реаліям цього часу цілком відповідає визначення економічної безпеки, надане в рамках розробленої експертами ІЕП НАН України Концепції економічної безпеки України 1999 р., згідно з якою

дане поняття трактується як «здатність економіки зберігати або, принаймні, швидко поновлювати критичний рівень суспільного відтворення в умовах припинення зовнішніх поставок або кризових ситуацій зовнішнього характеру» [3, с. 5]. Додатковим свідченням пріоритетів забезпечення економічної безпеки України в цей часовий період можна вважати динаміку валового внутрішнього продукту (див. рис. 1), обсяги якого стабільно зменшуються від 1991 р. (76,67 млрд дол.) до 1999 р. (31,58 млрд дол.).

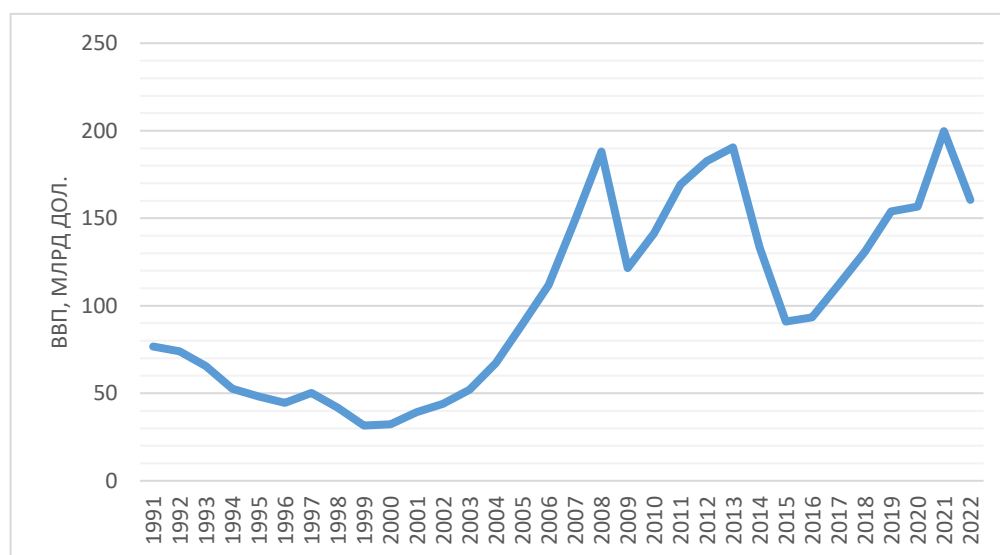

Рисунок 1 – Динаміка валового внутрішнього продукту України у 1991–2022 рр., млрд дол. (у поточних цінах; джерело: розроблено на підставі [13])

Відновлення позитивної динаміки ВВП України починається з 2000 року, який можна вважати перехідним до нового етапу еволюції уявлення про загрози та пріоритети забезпечення економічної безпеки України. А саме, у 2000-2013 рр. акцент в трактуванні безпекових детермінант полягає у визнанні їх комплексного характеру за умови пріоритету внутрішніх викликів та зростання зовнішньої залежності держави. Дослідження такої комплексності передбачає структурування економічної безпеки за функціональними складовими (підсистемами),

в якості яких науковцями розглядається:

- фінансова, соціальна, зовнішньоекономічна, енергетична, продовольча, інноваційно-технологічна, демографічна та екологічна підсистеми [2];
- внутрішні (енергетична, ресурсно-сировинна, науково-технологічна, інвестиційна, фінансова, продовольча, безпека людського розвитку) та зовнішньоекономічні (експортна, імпортна безпека, безпека у сфері міжнародного руху капіталу, безпека міжнародної трудової міграції) складові [14];

– макроекономічна, фінансова (у тому числі – бюджетна, грошово-кредитна, боргова, валютна, банківська, безпека небанківського фінансового ринку), виробнича, інвестиційно-інноваційна, зовнішньоекономічна, демографічна, соціальна, енергетична, продовольча [15].

Ключові ризики для економічної безпеки науковці вбачають у незадовільному стані та/або несприятливій динаміці таких її функціональних складових (підсистем), як: енергетична, боргова, демографічна [8]; продовольча, зовнішньоекономічна [2]. Так, О. Баженова зауважує на зростання імпортозалежності вітчизняної економіки як ключовий ризик для зовнішньоекономічної складової економічної безпеки держави, та наголошує на необхідності підтримки аграрного сектору України з метою недопущення негативних тенденцій у розвитку

іншої її критичної складової – продовольчої безпеки [2]. Також акцент при аналізуванні стану економічної безпеки в період 2000–2013 рр. дослідники роблять на її фінансовій складовій [15], виділяючи, в першу чергу, незадовільний рівень та динаміку зовнішніх боргових зобов'язань держави. Дійсно, в цей період обсяг валового зовнішнього боргу України стрімко зростав і у 2000 році дорівнював 48,8 % від валового внутрішнього продукту. А починаючи з 2006 року у грошовому вимірі збільшився з 54512 млн дол. до 142079 млн дол. у 2013 році. Як свідчить динаміка валового зовнішнього боргу України у 2006–2020 рр. (рис. 2), пік боргових зобов'язань, зростання яких розглядається як одна з ключових загроз економічній безпеці України, припадає на 2013 рік, яким завершується другий етап формування концептуальних засад дослідження економічної безпеки.

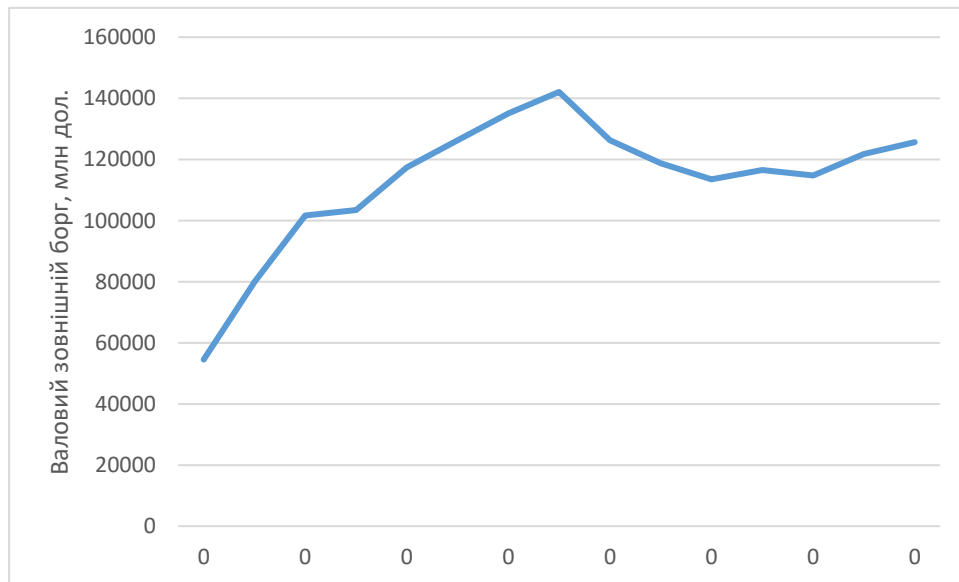

Рисунок 2 – Динаміка валового зовнішнього боргу України у 2006–2020 рр., млн дол. (джерело: розроблено на підставі [16])

Пріоритетом безпекових процесів в економічній сфері на даному етапі слід вважати необхідність забезпечення розвитку економіки з урахуванням

несприятливого стану критичних функціональних складових економічної безпеки, таких як фінансова (боргова), енергетична, зовнішньоекономічна,

демографічна тощо. Окремо науковці зауважують на деструктивний вплив, який чинять на безпекові процеси високий рівень корупції та тіньової економіки [6]. Дійсно, загрозливі інституційні деформації, відсутність належної прозорості ведення підприємницької діяльності та економічна злочинність негативно позначаються на рівні економічної безпеки України, а їх мінімізація має розглядатися як один з безпекових пріоритетів у подальшому розвитку держави. На наш погляд, належним відбиває сутність економічної безпеки та пріоритети її забезпечення на даному етапі визначення, надане в роботі [17], згідно з яким економічна безпека розуміється як здатність національної економіки до розширеного відтворення для задоволення на визначеному рівні потреб і власного населення, і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу стійкому збалансованому розвитку країни.

Від 2013 року на стан економічної безпеки України починають впливати інші суттєві фактори, зумовлені, передусім, ескалацією воєнно-політичних загроз національній безпеці та економічному суверенітету держави. Анексія Криму у 2014 році та війна на сході України, яка передувала повномасштабній агресії РФ, призвела до втрати частини промислового потенціалу та суттєво посилила макроекономічну нестабільність держави. Ключові ризики для економічної безпеки зумовлюються стагнацією економічної активності, згортаннями відтворювальних виробничих процесів, подальшим зростанням обсягів зовнішніх боргових зобов'язань, підвищенням рівня тінізації економічної діяльності, падінням купівельної спроможності населення, збільшенням інфляційного тиску тощо.

Також неможливо оминати вплив на погіршення стану економічної безпеки України наслідків карантинних

заходів та спад економічної активності, спричинені коронавірусом COVID-19. Поширення пандемії стало свідченням високої ймовірності форс-мажорних сценаріїв розвитку світової економіки та ризиків взаємозалежності національних економічних систем в умовах глобалізації. О. Добрянський [18] ґрунтовно зауважує на високу волатильність глобальної економіки, яка негативно позначається на економічній безпеці країн світу, та перебуває поза сферою регулювання та державного управління, оскільки зумовлюється дією деструктивних екзогенних (зовнішніх) детермінант. До джерел такого деструктивного впливу доцільно віднести: фінансово-економічні кризи, міждержавні конфлікти у торговельній площині на різних стадіях їх ескалації (від торговельних суперечок СОТ до масштабних торговельно-економічних війн), коливання цін на світових ринках ресурсів, трансформації геополітичної та гео економічної структури світу, стрімке поширення регіональних військових конфліктів, еколого-кліматичні загрози та обумовлені ними обмеження й вимоги до умов виробництва та пріоритетів соціальної відповідальності компаній тощо.

На додаток до ескалації військово-політичних загроз та внутрішньої дестабілізації, глобалізаційні процеси чинять відчутний тиск на економіку України. Зокрема, в роботі [19] на основі аналізування рівня залученості транзитивних економік у світову економічну та політичну системи доведено, що в умовах глобалізації суттєво зростає вплив геополітичних та гео економічних загроз, що створює додаткові виклики для національної економічної безпеки. Тобто, глобалізація, яка є об'єктивний неусувний процес сприяє як виникненню нових можливостей для розвитку відносно слабких держав та їх інтеграції в глобальну економіку, так й збільшує загрози для

їх економічного суверенітету. Активізація тенденцій неопротекціонізму в торговельно-економічній політиці провідних країн світу створює нові ризики для економічної безпеки менш потужних національних економік, зокрема й України. Тому важливим механізмом забезпечення стійких конкурентних позицій в міжнародному поділі праці та зменшення економічної вразливості слід вважати запровадження програм стратегічного партнерства з урядами інших країн. Поглиблення міжнародного співробітництва сприятиме імплементації соціально-економічних реформ, використання технологічно-інноваційних досягнень, впровадженню передового світового досвіду державного управління, та може розглядатися як один із пріоритетів забезпечення економічної безпеки України на сучасному етапі. Після початку повномасштабної агресії РФ головним вектором розвитку міжнародного стратегічного партнерства безумовно слід вважати співробітництво у воєнно-політичній, військовій та військово-технічних сферах, метою якого є зміцнення оборонного потенціалу, реалізація спільних безпекових проєктів, реформування вітчизняного сектору безпеки, сприяння захисту національних інтересів України в умовах прогресуючих геополітичних викликів.

При обґрунтуванні пріоритетів забезпечення економічної безпеки України слід враховувати, що події двох останніх років суттєво поглибили негативні тенденції в соціально-економічному середовищі країни та створили нові загрози функціонуванню національної промисловості, зумовлені розривом ланцюгів постачання, руйнацією логістичної інфраструктури, фізичною деструкцією промислових об'єктів та виробництв тощо. С. Тульчинська поділяє наслідки впливу активних бойових дій на підприємницький сектор України на дві групи

– прямі та опосередковані [9, с. 99–100]. До прямих наслідків належать: фізичне знищення значної кількості промислових підприємств, у тому числі – стратегічно значущих; руйнація соціально-побутової інфраструктури та триваюча загроза пошкодження мереж електропостачання та інших її критичних елементів; розірвання ланцюгів постачання та збутових мереж; удорожчання вартості логістичних і транспортних послуг унаслідок ускладнення транспортного сполучення; скорочення дохідної частини бюджету при необхідності безперервного фінансування протидії збройній агресії; девальвація національної грошової одиниці та несприятливі інфляційні очікування населення та бізнесу; деформація ринку праці через вимушену міграцію кваліфікованих працівників, мобілізаційні заходи, перебування населення на окупованих територіях; зростання цін на енергоносії як в результаті внутрішнього дефіциту, так й унаслідок цінових коливань на світовому енергетичному ринку; збільшення вартості кредитних ресурсів для економічно активних суб'єктів господарювання; обмеженість залучення іноземних інвестицій через високу ризикованість українського ринку. Поширюючи перелік прямих чинників впливу активних бойових дій на економічну безпеку країни, до нього слід додати демографічну кризу, спричинену масовою закордонною міграцією працездатного населення та молоді, зниження рівня життя та доходів населення, надмірну залежність від іноземних партнерів як у воєнно-політичній, так й в соціальній сферах, зростання загроз кібернетичного характеру.

До опосередкованих наслідків як реакції підприємницького сектору та виклики воєнного стану в роботі [9] віднесено: зміну підходів до управління задля забезпечення гнучкості й

адаптивності функціонування підприємств; скорочення асортиментного ряду продукції з метою переорієнтації на випуск позицій гарантованого збуту; необхідність упровадження програм соціальної відповідальності, орієнтованих на волонтерство та всебічну підтримку збройних сил; проблематичність релокації виробництв на більш безпечні території через необхідність переміщення співробітників, складність й витратність переміщення виробничих потужностей, налагодження нових виробничо-коопераційних зв'язків. Також необхідно враховувати необхідність забезпечення безперервності відтворювальних процесів в умовах тривалих повітряних тривог, загроз фізичній безпеці робітників, поширення дистанційного працевлаштування. Врахування зазначених прямих та опосередкованих наслідків триваючої військової агресії РФ є необхідним для вироблення результативних механізмів протидії їх впливу на економічну безпеку України.

Відповідно, пріоритетами забезпечення економічної безпеки на сучасному етапі слід вважати необхідність віднаходження резервів поточного функціонування та повоєнного відновлення національної економіки в умовах триваючої агресії РФ. Такому розумінню актуалітетів та сутності економічної безпеки цілком відповідає визначення, надане Б. Губським, згідно якого це поняття трактується як спроможність держави забезпечувати захист національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз, здійснювати поступальний розвиток економіки з метою підтримання стабільності суспільства і достатнього оборонного потенціалу за будь-яких умов і варіантів розвитку подій [4]. Таке тлумачення економічної безпеки акцентує увагу на необхідності підтримки обороноздатності країни та адаптації до глобальної невизначенос-

ті сучасного світу, зумовленої новітніми викликами (геополітичні трансформації, військово-політичні конфлікти, пандемічні ризики, кліматичні зміни тощо), що найкращим чином відповідає пріоритетам забезпечення економічної безпеки України в умовах воєнного стану та під час повоєнної відбудови.

Висновки та перспективи подальших розробок. Результати систематизації етапів еволюції концептуальних засад дослідження економічної безпеки України дозволяють зробити висновок, що ключова відмінність на різних етапах полягає у визнанні пріоритету тих або інших безпекових детермінант (загроз), вплив яких, у свою чергу, формує пріоритети забезпечення економічної безпеки держави, та визначає її концептуальне розуміння. Загрози можуть як бути внутрішніми відносно національної економічної системи, так й зовнішніми, зумовленими об'єктивними трансформаціями в глобальному або регіональному безпековому середовищі. Найбільш складна ситуація з точки зору можливості належного забезпечення економічної безпеки виникає у разі комплексного впливу внутрішніх та зовнішніх загроз на національну економіку, та, згідно наведеної періодизації, є характерною для третього (сучасного) етапу еволюції концептуальних засад дослідження економічної безпеки України.

Стрімка ескалація воєнно-політичних загроз, що відбулася з початком повномасштабної агресії РФ проти України, створює безпрецедентні виклики для стабільного функціонування національної економіки та захисту національного економічного суверенітету. Забезпечення економічної безпеки за таких надскладних умов потребує не лише ефективного оперативного управління цим процесом, а й вироблення превентивних механізмів реагування на потенційну подальшу

ескалацію загроз стабільному функціонуванню національної економіки. Тому перспективи подальших розробок слід вбачати у систематизації теоретико-методичних засад дослідження економічної безпеки в умовах воєнного стану та визначенні комп-

лексу превентивних заходів щодо недопущення подальшої ескалації безпекових загроз й забезпечення передумов стабільного повоєнного відновлення економіки України після їх подолання.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 22.02.2024)
2. Баженова О. В. Економіко-математичне моделювання економічної безпеки України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.03.02. Київ, 2005. 24 с.
3. Концепція економічної безпеки України / кер. проекту В. М. Геєць. Київ : Ін-т екон. прогнозування. Логос, 1999. 56 с.
4. Губський Б. В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення : монографія. Київ : ДП «Укрархбудінформ», 2001. 122 с.
5. Калюжна Н. Г., Барон І. Г. Трансформація методичних підходів до оцінювання економічної безпеки України. *Бізнес Інформ*. 2018. № 11. С. 22–27.
6. Маслій О. А. Оцінювання впливу загроз на рівень економічної безпеки національної економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03. Полтава, 2015. 22 с.
7. Ратушняк С. В. Показники соціально-економічної безпеки. *Науково-інформаційний вісник*. 2013. № 7. С. 371–376.
8. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / за ред. А. І. Сухорукова. Київ : Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки, 2003. 64 с.
9. Тульчинська С. О., Солосіч О. С. Концептуальні засади забезпечення економічної безпеки підприємництва в умовах воєнного стану. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2022. № 3 (79). С. 97–102. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2022-79-14>.
10. Правдивець О. М. Економічна безпека, як найвища функція держави. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. № 2 (66). С. 40–43. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-66-40-43>.
11. Москвін Б. Ю. Економічна безпека фінансових інституцій в умовах воєнного стану в Україні. *Економіка і організація управління*. 2022. № 2 (46). С. 110–119. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2022.2.11>.
12. Індеси інфляції. Зведена таблиця індексів за період 1991–2024 рр. URL: <https://www.victorija.ua/indeksy-inflyatsiyi-zvedena-tablytsya-indeksiv-za-period-1991-2015tt> (дата звернення: 22.02.2024).
13. GDP (current US\$) – Ukraine. *The World Bank. Official Website*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=UA> (дата звернення 22.02.2024).
14. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, С. М. Макуха та ін. ; за ред. проф. Л. С. Шевченко. Харків : Право, 2009. 312 с.
15. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ Мінекономрозвитку України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <http://me.kmu.gov.ua/> (дата звернення 22.02.2024).
16. Валовий зовнішній борг України. URL: <https://index.minfin.com.ua/economy/foreigndebt/> (дата звернення 22.02.2024).
17. Жаліло Я. А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика : монографія. Київ : НІСД, 2003. 368 с.
18. Добрянський О. І. Екзогенні детермінанти економічної безпеки країни в умо-

вах глобальної волатильності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка»: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, 2023. № 29(57). С. 50–54.

19. Kalyuzhna N., Khodzhaian A., Baron I. Economic security of Ukraine under the

destructive influence of exogenous determinants. *Науковий вісник Національного гірничого університету*. 2023. № 2. С. 161–170. DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2023-2/161>.

Стаття надійшла до редакції 13.11.2024

I. Fedun

CONCEPTUAL BASIS OF ENSURING ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE: EVOLUTION AND CURRENT STATE

The urgent scientific and practical task is to update the theoretical and methodological approaches to understanding economic security and to transform the perception of its priorities in accordance with modern realities. Further in-depth research is needed on ensuring economic security in Ukraine during wartime, which should be considered both in terms of traditional security processes and reflect current trends in the transformation of the global security environment.

The purpose of the article is to study the evolution of conceptual principles for ensuring economic security in order to systematize the specific features of security processes in wartime conditions and justify priorities for ensuring Ukraine's economic security in light of contemporary geopolitical challenges. To achieve this goal, the article employs methods of historical-retrospective and monographic analysis, abstraction and generalization, analysis and synthesis, as well as structuring and visualization of results.

The results of systematizing the stages of the evolution of conceptual principles for researching Ukraine's economic security allow concluding that the key difference at different stages lies in recognizing the priority of certain security determinants (threats), the impact of which, in turn, shapes the priorities for ensuring the country's economic security and determines its conceptual understanding. Threats may be internal regarding the national economic system or external, resulting from objective transformations in the global or regional security environment.

The most challenging situation for ensuring economic security arises when internal and external threats interact, which, according to the provided periodization, is characteristic of the third (modern) stage of the evolution of conceptual principles for researching Ukraine's economic security. Ensuring economic security in wartime and ongoing Russian aggression requires not only effective operational management of this process but also the development of preventive mechanisms to respond to the potential further escalation of threats to the stable functioning of the national economy.

Keywords: *economic security, martial law, conceptual foundations, threats, security determinants, globalization, military aggression.*